

TISZA ISTVÁN CSALÁDI LEVELEI

Azok, akik ezideig jellemezték Tisza István egyéniségét, természetesen többnyire a közélet munkását, különösen az államférfit méltatták.

E jellemzésekből ismeretes az ő erős magyarsága, izzó, hazafias érzése, hivatásérzete, kötelességtudása, biblikus hite, erélye, vasakarata, bátorsága, őszintesége, lovagiassága, hűsége. Már az eddig közzétett adatok tömege is bizonyítja, mily következetesen törekedett arra, hogy szeretett magyar fajtájának széles néprétegei jólétben gyarapodjanak és mennyit fáradt és a sajátjából is áldozott főleg a falusi magyar nép ezrei javára.

Hosszú közpályáján Tisza István nem kereste sem a hatalmat, sem a harcot. De ha világosan felismerte, hogy a nemzetét évtizedek óta fenyegető háború idejére a véderő fejlesztése elkerülhetetlen, akkor meggyőződésének egész szenvedélyével helytállón és nem tért ki erős küzdelmek elől sem.

Mindeddig azonban — kivéve családjának tagjait és közelebbi volt munkatársait — kevesen vannak értesülve két igazságról.

Az egyik: mennyire győtrődött Tisza István afelett, hogy nemzetének védelmi háborúja, — amelynek megelőzésére és mielőbbi befejezésére minden tőle telhetőt megtett — szeretett magyar fajtától szörnű véráldozatokat kíván.

A másik igazság az, hogy szemben a kemény harckészséggel, amely a közélet emberének egyik jellemző tulajdonsága volt,—milyen rendkívüli gyengédséggel ragaszkodott családjának tagjaihoz és ha óriási elfoglaltsága engedte, mily örömmel foglalkozott a család gyermekeivel s egész rajongással gyönyörködött fejlődésükben és kisdéd örömeikben.

Hozzátartozóinak szívességéből közölhetők az alábbi levelek, amelyek tanúbizonyosságai annak, hogy habár a világháború hónapjai alatt hazája háborús igazgatásának tömérdek gondját felvette, tudott időt szakítani unokájához szánt levelek írására, azokban a hónapokban, amikor közéleti kötelességei miatt családjá egyez tagjait nem kereshette fel.

Ezek a bizonyító adatok adják Tisza Istvánnak, az embernek igazi képét is és ezért érdekelhetik mindazokat, akik egyéniségének közelebbi tanulmányozására vállalkoznak. Különösen érdekelheti pl. a tanítás munkásait az, hogy az államférfi, aki nagyrabecsüléssel értékelte a neveléstudományt, de közéleti kötelességei miatt tanítással nem foglalkozhatott, mikép iparkodott megközelíteni kétéves unokájának gondolatvilágát és minő tanácsokkal irányította annak nevelését.

Ilyen családi megnyilatkozások természetesen nem tartoznak abba a hat kötetbe, amelyet Beöthy Zsolt indítványára Tisza István özvegyének megtisztelő hozzájárulásával a M. T. Akadémia ad ki. Közzétételük mégis indokolt, mert cáfolják azt a torzképet, amelyet egyik-másik, nem egészen tárgyilagos vagy éppen csak futólagos találkozás alapján írt jellemzés kísérelt meg.

Ez a közlés egyúttal adatokat nyújt olyan történetírók számára, akik tárgyilagosan és minden oldalról kívánják megismerni Tisza István egyéniségét.

BALOGH JENŐ

1. IFJ. GR. TISZA ISTVÁNNÉNAK

Kedves édes kis leányom!

Budapest, 1917. II. 18.

Szeretném, ha igazán tudnád, milyen örömet szeresz leveleiddel. Isten iránti mélységes hálával, meggatottan olvasom őket. Adja Isten, hogy jó egészségben, egyetértésben, szeretetben, megelégedett, boldog, gondtalan életet éljete és meleg fészekben, igazán jól neveljétek az életre gyönyörű gyermekeiteket.

Adja Isten, hogy István¹ igazán komolyan és helyesen fogja fel az életet. Tanuljon, dolgozzék komolyan és fogadja érvek iránt fogékony, nyílt elmével az életnek és öregebb barátainak jó tanácsait.

És élvezze ami jót adott neki az élet, és ne feledje, hogy családjá testi-lelki jóvoltáért, gyermekei jövőjéért elsősorban ő felelős.

Végül pedig ne feledje soha, milyen véghetetlen, elpusztíthatatlan szeretettel veszem őt körül.

Olyan kimondhatatlanul fáj nekem minden bánata és szenvedése, annyi gyötrő aggodalmat érzek minden feje fölé tornyosuló felleg láttára, olyan nagyon boldoggá tenne, ha végleg eltemethetném minden aggodalmamat.²

Es — édes kis Jolkám — olyan nagyon hálás vagyok azért a derűért, amit az ő életébe is bevittél!

Istvánnak mondd meg angyalom, hogy számlájára 8000 kor-t még befizettem, hogy legyen ott némi összeg (ca 11.000 kor?) a rendelkezésére. A félévi számláról szóló elismervényt küldöm vissza. Azt neki kell aláírnia, s a Keresk. Bankhoz beküldenie.

Nagyon jól teszed, hogy személyesen jársz a szegényekhez. Foglalkozzál velök behatóan; segély mellett adj buzdítást, tanácsot, ahol kell, korholást is. A falusi élet legnagyobb, s igazán szívet, lelket javító, erősítő gyönyörűsége ez. Egyelőre 1000 kor-t küldök, ha kell, meg a másik is.

Mellékelt levelet igyekezz Cseppyyvel⁸ megértetni. Írd majd meg, hogy sikerült? És persze írd sokat, sokat mindnyájatokról.

Forró szeretettel ölel édes leányom szerető apád

István.

¹ Tisza István fia.

² Ifj. Tisza István, aki súlyos betegsége ellenére kikényszerítette, hogy a lövész-árokba mehessen, néhány havi harctéri szolgálat alatt nagyon komoly idegbajt kapott és orvosi rendeletre haza kellett térnie.

³ T. I. unokájának: Kálmának egyik beceneve.

2. *IFJ. GR. TISZA KÁLMÁNNAK*

Kedves drága jó kis Kálmánom! Budapest, 1917. II 19.

Képzeld csak, nagypapa bemegy a dolgozósobájába, leül a nagy, nagy íróasztala mellé, jó öreg Király bácsi képe alá, félretolja a sok írást, belemártja tollát a tintatartóba és elkezd írni, írni, találd ki, hogy kinek? Éppen az ő angyali Kedves Kis Kálmi-jának.

Sok, sok jó, meleg ölelést, pusztit küldök neked édes kis cseppem. Adj át belőle Joli-bolinak is, de csak szépen, vigyázva, finoman a kezére. Tudod, ő még milyen ici-pici gyenge kis baba. Te vigyázz reá, az ő nagy Testvére, hogy valami baj ne érje.

Mamát is öleld meg jól a két kis karoddal és adj neki egy jó pusztit a nevemben, amiért annyit ír rólatok. Szegény Napapa és Namama. Hogy búsul, hogy olyan sokáig nem láthat, nem hallhatja hangocskádat, huncut kis nevetésedet, és úgy örül, ha azt hallja, hogy jól vagy és Kedves jó kis fiú vagy.

Légy is az édes kis majmom, szeresd papát, mamát, Schwester Laurát, egyél sok husikát, lencsét, borsót, adj cukrot a lócskáknak, mondd meg az öreg Gránátnak, meg az Arának, hogy Napapa küldi nekik, játsszál szépen Major Jolánnal és majd ha egyszer nagysokára egyszer azt hallanád újból, hogy valaki úgy tesz az ajtó mögül (khm, khm), akkor találd ki, hogy ki az és fuss eléje.

Most pá Angyalom, ölel csókol és borzasztóan szeretne ölbe kapni, Namamához vinni, ott falut építeni, auto-t felhúzni, meg száz más mulatságot csinálni a te öreg

Napapád.

Papát, Mamát csókolom, hát még Joliboli-t! azt majd elfelejtettem. Schwestert, Bálintot, Julát, Szondy bácsit, Szigeti bácsit, szóval mind a jó öreg Gesztieket üdvözlöm.

De meg is mondd ám!

Pá angyalom!

3. *IFJ. GR. TISZA ISTVÁNNÉNAK*

Kedves édes jó kis Jolkám!

Budapest, 1917. III. 16.

Hidd meg angyalom, borzasztóan bánt, hogy ilyen régóta nem írtam neked, de nem képzeled, hányfelé rángatnak! Folyton rettentő hátralék nyomja a lelkemet, ostoba bőr- és gyomorkelmetlenségeim is fel-fellépnek, s nagyon csökkentik munkaképességemet. Szóval egy kicsit rogyós innal húzom az igát, s eltelik egyik nap a másik után anélkül, hogy írtam volna. Pedig úgy nélkülözlek benneteket, hogy azt nem tudjátok elképzelni. Olyan gyönyörűség nekem a ti szépen viruló kis családotok. Úgy szomjúhozom arra a meleg, fénylő szeretetre, mely felém is árad belőle, és olyan végtelen hálát érzek az isteni Gondviselés iránt, hogy most újból jó mederben van minden. Most ismét olyan derült, biztos, szilárd alapon épült fészekben vannak drága, édes gyermekeitek, ahol békesség, szeretet, megelégedés, tiszta derült életkedv honol.

Első kötelességetek, hogy ezt megóvjátok számokra, s egészséges erkölcsi légkörben, igazán boldog gyermekkor tiszta örömei között nőhessenek fel az életre.

Olyan borzasztó az az aggodalom, hogy ez menjen számukra veszendőbe. Csókold meg őket meghatott, forró szeretettel sokszor az én nevemben.

És íj mentői többet felőlük és beszélj Kálmi úrnak sokat nagyszüleiről.

4. IFJ. GR. TISZA KÁLMÁNNAK, GESZTRE

Én kedves kis Czimbi! Budapest, 1917. június 21.

Régóta készülök már neked írni jó kis Khámom,¹ de sok a dolgom; nehezen jutok az íráshoz. Hej, pedig borzasztóan szeretnék sokat, sokat beszélgetni veled. Hogy ha már együtt nem lehetünk (jó lesz úgy-e, ha megint bolondozhatsz, játszatsz, beszélgethatsz nagyapáddal), legalább a telefonban szeretem hallani a hangocskádat, csak az a baj, hogy nem igen tudom megérteni, mit mondasz. Tudod Czimbi, túlságosan kiabálsz. Akkor nem világos a beszéd. Jövőszőr próbáld meg: beszélj hangosan (azt persze muszáj), de ne kiabálj, hanem szépen, világosan ejtsd ki a szókat.

Aztán már levelet is írhatnál jó mamáddal. Írd meg, mit csinál Joli?² Melyik öreg lónak van kis csikója és milyenek a kis csikók? Szépek, fürgék, kedvesek, nem félnek tőled? Aztán persze írd meg azt is, mit csinálsz te? mivel játszol leginkább? táncoltok-e sokat a gramofon mellett? na meg általában mi újság Geszten? Borzasztó jó arra visszagondolni, hogy amíg Geszten voltunk, rendesen jó kis hú voltál s mindig kedves, nyájas, okos bátyja voltál Joli-Bolinak.² Amint nősz és okosodol, mindig inkább így kell ennek lennie s neked, is mindig több és több örömöd lesz a Kis Kedvesben. Milyen jó lesz, ha okosabb lesz már ő is, fogtok tudni beszélgetni s igazán jól együtt játszani. Aztán tudod Czimbi, amint nősz és okosodol, neked is sok mindent meg kell tanulni, amivel még nem vagy egészen tisztában, így azt is, hogy derék magyar fiúnak nemcsak szófogadó, jószívű, kedves gyermeknek kell lennie, hanem mindig igazat is kell mondania. Persze tréfából, bolondozva mondhat néha csacsiságot az ember, de különben mindig csak azt kell mondani, ami igazán éppen úgy megtörtént, ahogy mondja az ember. Ebben is te kell példát mutass Jolikának; ő még olyan kis csacsi, hogy ezt még nem érti, de te majd megmutatod és megmagyarázod neki úgy-e?

Szeretnék neked sok furcsát, mulatságot írni, de bizony itt nem igen történik semmi olyan, ami téged mulattatna. Képzeld, közel lakunk az állatkerthez.³ Ha te itt volnál, bezzeg el mennénk elefánt-hoz, zsiráfhoz, mackó komához, majmokhoz, de így magamban nem igen vágyom oda. Inkább olvasok, leveleket írok, gyűlésekbe járok,

¹ Tisza István idősebb fiúunokájának becézőnevei voltak: Kálím, Kám, (Khám), Czimbi, Csöppi.

² Tisza István leányunokájának: Jolánnak beceneve.

³ Tisza István lemondása után Budapesten, a Hermína-úton, a Roheim-villában bérelt lakást.

végzem dolgaimat. Vájjon, ha te is megöregszel, fogsz-e te is annyit dolgozni. Reménylem, hogy igen, csakhogy akkor tanulj szorgalmasan, ha majd elérkezik a tanulás ideje.

Pá jó kis angyalom. Jó papáddal, mamáddal, húgocskáddal együtt, sokszor, sokszor ölel, Schwestern, Szondi bácsit, Szigeti bácsit üdvözli szerető

nagypapád.

5. UGYANANNAK

Kedves jó kis Kámom!

1917. VIII. 27.

Már azt hittan, hogy elveszett a távcső-szíjam, mert édes mamád régen megírta, hogy elküldte és csak nem hozta a posta. Volt is nagy öröm, amikor megérkezett, de még sokkal jobban megörültem, amikor a te első kis leveledet vettem ki belőle. Kis cseppem, kérd meg jó Mamádat és íratok egyszer-egyszer a te nagypapádnak. Nagyon fogok örülni, ha kapok levelet tőled, kivált ha azt írhatod, hogy jó kis fiú voltál. Látod, akkor is jól viseled magadat, amikor ez a Ids bolondos Joli-Boli beleharapott a fitoskádba. Mindjárt eszedbe jutott úgy-e, hogy ő jó kis leány, szeret téged, csak játszani akart, nem tudta, hogy fáj a harapás? Bezzeg milyen jó lesz, ha egy kicsit okosabb lesz, fog lehetni beszélni vele és megérti amit magyaráznak! Akkor fogod te, mint egy kicsit okosabb, nagyobb testvére igazán gondozhatni, szeretethetni, kedvesen, okosan, szépszóval, jó tanáccsal. És milyen jó lesz, ha igazán együtt fogtok játszhatni, beszélgethetni, ha minden furcsaságot, mulatságot el fogtok egymásnak mondhatni. Addig is légy mindig jókedvű, kedves, okos, jó fiú vele és másokkal szemben; engedelmeskedjél Papának, Mamának, Schwesternek és mindazoknak, akik javadat akarják. Látod kis Kámom a nyivákoló engedetlen gyermek nemcsak rossz, hanem csacsi is. Hiszen ő vallja kárát rosszaságának. Megszidják, nem játszanak vele, megbüntetik, míg a jó gyermekkel olyan szívesen beszélget, játszik, mulat mindenki, aztán ugyebár jó érzés, ha azt mondhatod, hogy igazán jó voltál, mintha azt érzed magad is, hogy nem jól viselted magadat, neked is kellemetlen rossz érzést okoz.

Mindezt most talán csak félig érted, de mind jobban megérted, amint nagyobb és nagyobb leszel. Lám néhány nap múlva 3 éves nagyfiú leszel. Most bizony nem ölelhetlek meg születésnapján, nem adhatok puszit, nem nézhetek a kis huncut szemedbe, amelyik tud már komolyan, figyelve tekinteni, amikor nagypapa magyaráz valamit. Jó szüleid (kik azok?) adjanak egy jó jó ölelést neked nagypapád helyett is. A jó Isten áldjon és segítsen, hogy becsületes, derék, jószívű magyar fiú légy és sok-sok örömben legyen részed.

Hát elbúcsúztatok szegény nagymamától. Szegényt úgy-e sajnáltad, hogy annyit kell szenvednie? És úgy-e igyekeztél mulattatni és segíteni neki. Látod szegény jó nagymamád milyen kedvesen beszélgetett veled s mutatott képeskönyvet neked akkor is, amikor olyan nagyon kínoztá az a csúnya betegség. Gondolj arra is, hogy szegény édes mamád is sokszor szenved. Légy olyankor különösen szófogadó, kedves jó fiú.

Hát az állatkertben jól mulattál? Egyszer, ha jó mamád ráér, megírhatnád, hogy mit láttál s mit míveltél ott. — Hol jobb? Geszten, vagy az állatkertben? Ugyebár mégis csak jobb Geszten? Megörültél a gyerekeknek, lovacskáknak? Látod sokszor Szondi bácsit, Szigeti bácsit? Mondd meg nekik, hogy nagypapa üdvözli őket és azt izeni, hogy jól van, kitűnő vitéz derék magyar huszárok között. Csakhogy bizony gyaloghuszárok lettünk L Képzeld csak, lova nincs most a huszárnak — nagy hegyek tetején, sziklák és óriás fák között vagyunk, sáncokat csináltunk (kérd meg papát, hogy mutassa meg milyen a sánc a homokban) és abból nézünk farkasszemet a muszka komával. Egyszer, — éppen mielőtt ide jöttem volna, megpróbálta a muszka, hogy elkergesse innen a huszárokat, sokan, nagyon sokan felszaladtak ide a hegytetőre, hogy elkergessenek róla bennünket. De hiába voltak négyszer olyan sokan, mint a magyar huszárok, kikaptak, mint a két-fenekű dob. Azóta nem mernek visszajönni, csak ágyúval lövöldöznek erre.

Tudod, az ágyú nagy, óriás nagy puska; hat ló húzza s akkora golyó megy belé, mint egy nagy borosüveg. Ha kilövi, megy a golyó messze, messze, sivít a fejünk fölött s nagyot robban amikor földre ér. De mi jó helyen állunk, s csak nevetjük a komát, ha a muzsikáját halljuk. Képzeld, most két hét óta kis sátorban lakom, ahol éppen csak az ágyam meg a legszükségesebb holmim fér el. Talán elküldöm a képét. Bizony nagy esőben néha beázik egy kicsit, de különben nagyszerű lakás; sohasem füstöl a kályhája. Az is furcsa, hogy közel lévén az ellenség, felöltözve, nagy szeges cipővel kell hálni, s csak mosdásra vetkezem le egy pár percre. Bokor bácsi jól van, nagyon jól gondomat viseli és sok mindent tanult már a huszároktól.

Na de most pá édes kis Káinom. Adj Jolikának egy finom puszit és mondd, hogy nagypapa küldi. Sok-sok puszit küld nagypapa Papának, Mamának. Schwestert, Bálintot, Jóskát üdvözli, Téged pedig édes kedves kis cseppem, jó meleg öleléssel szeretne a karjaiba zárni a te szerető

nagypapád.

6. UGYANANNAK

1917. IX. 7.

Édes jó kis Kámom! Mai születésnapjára minden jót kíván és sok-sok puszit küld nagypapád. Látod, a túllapon ott van Király bácsi kis fia a papájával és mamájával. Ugy-e kedves? Feladó: Tisza István ezr. Cím: 443. T. p. Édes jó kis Jolikájának megint küld egy vízi vasutat sok-sok puszival szerető

Nagypapája.

7. UGYANANNAK

1917. szept. 20.

Kedves édes jó kis Kámom!

Nagyon búsultam, hogy nem tudtam Gesztre elmenni, most, amikor papát és mamát láttam Budapesten és Pöstyénben. Úgy szerettem volna beszólni az én jó kis unokáimhoz, megpuszítani Kámot is, meg Joli-bolit is és azután jól, jól játszani, a lovacskáknak cukrot adni,

a Villámot meg a többit szépen megsimogatni, de látod szegény jó Nagymamád még mindig beteg, fáj a lába, néha olyan erősen, hogy csak sziszeg és jajgat szegény; majdnem folytonosan ágyban fekszik, alig tud járni és búsul, hogy nem lehet nagypapával. Hát úgy-e érted, hogy nagypapa ő hozzá ment Pöstyénbe és vele töltötte rövid szabad idejét. Mert azután sietni kellett vissza ide a jó magyar huszárok közé, akik most Nagypapára vannak reá bízva. Építeni kell nekik jó erős várat, hogy a csúnya muszka el ne vehesse, meg jó erős fedelű lakást, hogy az ágyúgolyó keresztül ne szakítsa s ott jó száraz meleg helyen lakhassanak akkor is, ha csúnya, hideg, esős idő van. Azután gondoskodni kell, hogy legyen jó fegyverök, ruhájok, élelmük és gondot kell a lovacsákra is viselni. Bizony képzeld csak, azoknak sincs istállójuk, kinn tanyáznak az erdőben, csak nagy fagallyakból és lombból készült olyan kis sátorféle a részükre. Persze most már hűl az idő, hát nekik is legalább deszkából valami istállófélét kell csinálni.

Na meg azután tanítani is kell a fiatal huszárokat, hogy hogyan kell a muszkákkal csatázni.

Szóval mint láthatod, sok itt a dolgom; sietnem kellett vissza; szegény jó Nagymamát is csak két napig láthattam. Jó volt, hogy jó Papád, Mamád is ott volt. Mama annyit mesélt rólatok? szerencsére azt mondotta, hogy jó kis fiú vagy. Szegény jó Nagymamád is úgy örült, hogy ezt hallhatta. Majd ha jobban lesz nagymama, érte megyek s vele együtt jövök el hozzátok Gesztre. Jó lesz?

Hazafelé jöve Bokor bácsival Váradon találkoztam. Ő átadta nekem egyik levélkédet, a másik pedig itt várt reám a szobámban (mert most már nekem is építettek egy házikót a katonák és szobában lakom, nem sátorban). Sokszor csókollak értök angyalkám.

Úgy-e sok jó multságod van Geszten? Képzelem, hogy élvezed a kocsizást, csolnakázást, az óvódás gyermekeket, főleg pedig azt, hogy Joli-boli tud már járni s te vezetheted a kis kedvest és mutogathatsz neki mindenfélét. Hát még, amikor beszélni is fog tudni, tőled fog mindent kérdezni és te fogod neki okosan megmagyarázni! Úgy-e pompás lesz? És úgy-e müyen jó, hogy olyan jó szüleid vannak, akik ennyi örömet és multságot szereznek neked? Légy csak mindig szófogadó, kedves jó gyermek, hogy mindig örömet lehessen neked szerezni, mert látod: a jó gyermeket lehet jutalmazni, az engedetlen, nyafka rossz fiút büntetni muszáj a jó szülőnek.

Képzeld csak, az én kis lovacskámnak eddig nem volt neve. Egyik huszár Púdnak hívta, a másik Mucinak, a harmadik Krünyinak, a negyedik Vistának (így hívják a kis lovakat ezen a vidéken). Mondd meg, hogy nevezzük el. Talán Mókusnak?

Isten áldjon édes jó kis Káinom. Joli-bolinak három puszit küldök; add át neki szépen, finoman. Papának is küldök két puszit a homlokára, Mamának egyet a kezére, egyet az arcára (add ám át őket szépen, rendben); Schwestert, Szondy és Szigeti bácsit üdvözlöm, tégedet pedig édes jó kis majmocskám borzasztóan szeretnélek felkapni a levegőbe, jól magamhoz ölelni és össze-vissza csókolni. Majd ha Gesztre jövök, meg is teszem. Jaj be jó lesz!

Pá, pá édes kis angyalkám, ölel szerető

nagypapád.

433 T. p.

8. UGYANANNAK

1917. IX. 27.

Kedves édes jó kis Kámom!

Roppant jól teszed édes kis unokám, hogy sokszor izensz valamit Nagypapának. Édes mamádnak három puszit küldök, amiért leírja. Bizony kár, hogy Joli-boli még nem tud izenni; bizony az lesz a nagy multság, amikor már ő is fog tudni beszélni, aztán ő is izenhet levelet nagypapának és megérti a nagypapa választát. — Milyen jól fogunk akkor együtt mulatni! és úgy-e édes kis Kámom, akkor mindig kedvesen, okosan fogod mulattatni, fogsz neki mindent magyarázni és jó tanácsot adni. Hát még tudod mi lesz a pompás multság? Ha már tudni fogsz írni és te fogod a levelet leírni, ha Joli-boli írni akar nagypapának.

Angyalkám örömmel hallom, hogy rendesen jó kis fiú vagy és azt is, hogy okosodol, ügyesedél. Hát már magad mosod a fogadat? És enni is tudsz egyedül? Hiszen lassacskán egészen nagy fiú leszel! Csak vigyázz, ügyesen, tisztán és jól csinálj mindent. Jaj de multságos, ha már maga tud az ember szépen rendesen mosdani, enni és nem kell, hogy más segítsen. Csak persze jól meg kell tanulni és addig muszáj a más segítségét elfogadni, amíg jól meg nem tanulta az ember.

Tudod, hogy itt van Kálmán bácsi is,¹ meg György is. Persze sokat látom őket. Nagyokat járunk nagy hegyeken, nagy sziklák, meg óriás kidőlt fák között. Majdnem mindig gyalog, mert lovacsán nem igen lehetne olyan helyekre elmenni. Csak ha úton megyek valamerre, akkor ülök jó kis fekete lovacsámra. Még nem izented meg, hogy minek kereszteljük.

Tudod, hogy erre sok szép szarvas és vaddisznó is szokott lenni, de most a csúnya muszka azt is elkergette. Na de csinálnak olyan sáncokat a huszárok, hogy többet ne jöhessen errefelé a muszka.

Isten áldjon angyalkám. Gondolj néha nagypapádra és küldj puszit neki. Én sok sok puszit küldök Papinak, Mamának, Jolibolinak, neked, aztán üdvözetét mindenkinek, cirógatást a lovacsáknak. Pa, Pa!

Nagypapa.

9. UGYANANNAK

Budapest, 1918. ápr. 4.

Édes, Kedves jó Kis Czimbid! Megkaptam születésnapj jó kívánataitokat tartalmazó levelezőlapokat. Sokszor csókollak érte Joli-Bolival együtt. Milyen multságos lesz, ha majd igazi levelet fogsz magad írhatni öreg nagypapádnak! (Tudod-e milyen öreg vagyok? Éppen olyan öreg, mint papád, mamád és te együttvéve. Ugy-e sok?)

Addig is azonban, amíg írni megtanulnál, kérd meg jó mamidat s írd az ő segítségével jó hosszú levelet a te vén Czimbidnek. — Jól veszed észre pajtás, hogy szeretek lovagolni, de azért még se küldjétek el a Kölkedet, mert itt igazán nem volna időm a lovagolásra. Tudod mit? sokkal jobb lesz, ha mi megyünk le nagymamával Gesztre. Ha előbb nem, pünkösöd tájban (az már nincsen nagyon messze), akkor

¹ Gr. Tisza István testvéröccse (akkor o. k., aki nyomban a háború kitörésekor hadba vonult és súlyosan meg is sebesült) és ennek fia.

aztán lesz „ki van alul“, úgy-e? Most már majd vigyázok, hogy ne mindig te kerekedjél felül, te kis gaznép.

Azt nagyon jól teszed édes kis cseppem, hogy azt ígéred, hogy mindig jó kis fiú leszesz. Igyekezzél, hogy be is váltsd ígéretedet. Látod, nagypapád is, meg más is, azért szeret téged olyan borzasztóan, mert rendesen igazán jó, kedves, derék kis fiú vagy és jó kis bátyja vagy Jolikának. A jó gyermeket mindenki szereti. De meg milyen jó, ha saját magad is azt érezheted, hogy jól viseled magadat. Bezzeg nem jó úgy-e, ha azt kell érezned, hogy csacsibacsi rossz fiú voltál?

Na de erre csak hála Istennek ritkán kerül a sor.

Isten áldjon jó kis Kálmánom; küldök egy nagy csomó puszit. Adj belőle Papának, mamának és Joli-Bolinak is. Nagyon, nagy cm szeret
nagypapád.

Schwestert, Szondit, Szigeti bácsit üdvözlöm. Mondd meg nekik.

10. UGYANANNAK

Kedves drága jó Czimbim!

1918. aug. 27.

Olyan régóta készülök neked írni pajtás, de a te mamád olyan jó és olyan sokszor ír nekem, hogy mindig neki kellett írnom és neked csak azt a kis hajóképes levélkét küldhettem. Megkaptad? örültél neki? Hát te mért nem írsz kópé? Az igaz, hogy izenetet küldtél már egyszer-másszor jó mamád levelében (amint én is küldtem úgy-e?), de ez nem elég; írdál egy egész külön, jó hosszú levelet is. Hála Istennek, mamád azt írja, hogy jól vagytok, sokat eszel, jó kis fiú vagy és sokszor említed nagypapádat. Jó jó kis majmócom sok sok puszit küldök neked ezért. Légy is mindig jó, kedves, szófogadó, amellet becsületes, igazmondó, okos és bátor fiú, hogy mindig örömmel gondolhassak reád. Tudod Czimbi, a bátorság nem szelesség. Okos fiú olyat nem tesz, amivel csacsiságból ok nélkül bajt okozhatna magának, de nem is ijed meg ok nélkül és mindenkor nyugodtan hidegvérrel, bátran viseli magát. Ezt meg kell most már tanulnod, valamint azt is, hogy ha komolyan beszél, mindig az igazat mondja az ember, mert tudod, most már nemcsak vigyáznod kell kis testvéreidre, hanem jó példát is kell nekik adnod. Jolika már nő, megért sok mindent és gondolkozik afelett, amit lát, vagy hall. Az már csak mégis nagy szégyen volna, úgy-e, ha éppen kis bátyjától látna rossz példát, tanulna helytelen dolgot. Bezzeg, ha itt volnál, megbíználak, hogy tanítsd meg az olasz gyermekeknek, hogy jó gyermek nem szokott sírni. Olyan bögést mível az ablakom előtt vagy három (bizonyosan összevesztek), hogy majd megsiketül belé az ember. Éppen most csap le közéjük a mamájuk, annak is pereg a nyelve, mint az orsó, persze olaszul kiabál, hát csak azt értem belőle, hogy nagy mérgesen kiáltja: Marija, Marija (bizonyosan Máriának hívják a főbünöst), most aztán elmegy az egész társaság, elül a lárma. Tudod, mi egy kis olasz faluban lakunk, ahol férfi csak az öregje van itthon, a többi elment olasz katonának. De annál több az asszony és gyermek. A gyermekek barátságosak, vigyorognak az emberre, élénkek, furcsák a nagy fekete szemükkel és sűrű, sűrű boglyas hajukkal. De szegények nagyon ki vannak éhezve és olyan hálásak, ha egy darab

kenyeret ad nekik az ember. Képzeld, a minap éppen vacsoraosztáskor mentem el egy század mellett és feltűnt nekem, hogy legalább 30 gyermek lebzsel a huszárok körül. Mindnek ragyogott a szeme s valami tányér, vagy csuporféle volt a kezében. Hát kisült, hogy ezek a jó huszárok sohasem eszik meg az egész porciójukat (pedig bizony ők is vékony koszton vannak), hanem meghagyják egy részét a körülöttük lakó gyermekeknek, úgy, hogy jókora maradék kerül ezek között kiosztásra. Vájjon melyik idegen katona viselné ilyen szépen magát az ellenség gyermekeivel szemben, mint ezek a derék magyar huszárok? Meg is jutalmazza őket a jó Isten.

Még valami furcsát mesélhetek neked: van itt a mi konyhánkon egy fehér, meg egy cirmos házinyulacska, a házigazdánknak pedig van egy kis fehér fekete cicája. Mi egy szép szőlőlugasban ebédelünk a kertben s ha az ételt hozzák, a nyulacskák is odajönnek, s ott legelesznek, játszadoznak körülöttünk a fűben. A cicának sem kell több. Nekiindul nyulacskára vadászni. Kúszik, kúszik hasára lapulva a fűben, és zsuppsz! egy nagy ugrással ott terem a nuszikák közt. Igen ám, de ezek sem restek; első meglepetésükben félreugranak ugyan, de aztán nekimennek a cicának s cicakoma veszi futásra a dolgot. Sokszor néztük már, hogy hogyan kergetik el a kis nyulak a cicát; ide-oda ugrálnak, futkosnak. Kis Czimbim, be jól mulatnánk, ha együtt nézhetnők őket. Azt bizonyosan tudod, hogy itt van Pali huszár is. A Forgót és a Békét (most már mamája nevéől Gránátnak hívjuk) hozta ide utánam. Jól vannak és nagyon kedvesek. Eleinte nagyot néztek a sziklás hegyi utakra meg a sok nagy teherautóra (tudod, ezek sokkal, sokkal nagyobbak a rendes autónál és borzasztó zakatolással haladnak), de most már megszokták és nagyon szépen mennek. Persze csak lépést és nagyon lassú trappban mennek, mert kökemény, sziklás a talaj. — Tudod pajtás, most nem vagyunk közel az ellenséghez, mert amelyik csapat sokáig ott volt, azt hátrább parancsolják, ahol pihenhet és gyakorlatozhat. Csak ha valami nagyobb csata volna, akkor mennénk mi is előre, hogy vitéz pajtásainknak segítsünk. Most jó házakban lakunk egy szép tó partján, nagy hegyek közt és minden reggel megyünk gyakorlatozni. — Tudom, mulattatna ha láthatnád. Ma egy hegyoldalt lőttünk előbb igazi töltéssel, ágyúval, aknavetővel, géppuskával, aztán felrohantak reá s kézigránátokat dobtak a huszárok. Volt olyan ágyúbömbölés, puskaropogás, golyósivítás, villámlás, dörrenés! igazán nagyon szép volt. Tegnap pedig repülőgépek is résztvettek a gyakorlaton. Olyan szépen repültek a levegőben; hol fejbebb, hol lejjebb szálltak, forogtak, kísérték a csapatot, meg hírt hoztak a parancsnoknak. Úgy szállanak, mint valami óriási madarak.

Na de most már búcsúzom Czimbi; szegény mamádnak görcsöt kap a nyelve, amíg ezt a levelet végigolvassa (hej de jó lesz, ha már tudni fogsz írni és olvasni, magad írhatod a levelet és olvashatod el az enyémet), éppen mialatt írtam, jött meg aug. 22-én írt 15. számú levele. Puszild meg őt jó hevesen érte a nevemben, és mondd meg, hogy 12 első levelét rendbe megkaptam, 13. és 14-et ellenben még nem. Én aug. 14., 16., 17. és 21-én írtam neki, 23-án papának. Remélem, nem vesznek el leveleim.

Most Isten áldjon drága jó kis Kálmim, sok sok meleg jó pusztit küldök. Egyrészt oszd szét papa, mama, Jolika és Józsika közt, egy jó csomót pedig tarts meg magadnak. Azután add át kézcsokomat csapói nagymamának,¹ üdvözetemet Ilonkának, Margitnak, Schwesternek és Olga néninek. Kis bocidnak vakard meg a füle tövét a nevedben; játszáll vele Csapón, de semmiesetre se vidd el Gesztre. Hogy búsulna ő is, meg a mamája is, ha elválaszتانátok őket. Pá angyalom! ölel csókol szerető nagyapád

István.

11. *IFJ. GR. TISZA ISTVÁNNÉNAK*

Kedves édes jó leányom!

1918. aug. 28.

Ma 16-ik (aug. 23.) leveled jött meg, bizony még mindig nem jó hírekkel szegény kis Joli-Boli felől. Ilyenkor rossz az ilyen sürgöny-nélküliség és lassú postajárás, bár leveled s az orvos beszéde után nagyon reménylem, hogy jelentéktelen dolog volt s ezóta rég elmúlt az egész. — Roppant kedves, amit Kálmiról írsz; csókd meg őt ezért külön is helyettem. Tegnap egész könyvet írtam neki; reménylem megérkezik. Bizony angyalkám a te 13. és 14. sz. leveled mai napig sem jött meg. Azokra félek, keresztet vethetek. Pedig rém sajnálom őket. Úgy örülök mindig levelednek. Írj sokat, kedvesen édes drága jó kis leányom.

Ma Vies² születésnapja. Meleg gyöngéd szeretettel gondolok reátok kedveseim s kérem a jó Istenáldását és oltalmát reátok. Remélem megkapta éppen ez alkalomra neki írt levelem. Isten áldjon, tartsatok össze, igyekezzetek mentői kevesebb bajt és mentői több örömet hozni egymás életébe. És csináljatok meleg, puha, derült fészket édes gyermekeiteknek.

Magamról nem sokat írhatok. Nagy bosszúságomra úgy fellovagoltam éppen bal térdemet, illetve inficiáltam a sebet, hogy egy darabig igazán kellemetlenül fáj. Most már egészen jobban van, de csak akkor ülök lóra, ha muszáj s akkor is lépést járok. Persze ezeken a köves hegyeken úgysem sok alkalom nyílik más tempóra. Lovaim nagyon kellemesen, okosan mennek. A Gránát olyan mint egy alma, a Forgó áthurkant kissé, Pali azt sütötte ki, hogy kecskeszagú az itteni széna, azért nem szereti. Életmódomat úgy-e leírtam már? Dolgunk meglehetősen van; gyorsan telik az idő. Az idő remek; egy jó kis eső elverte a port, ami nagyon üdvös volt; ma megint felséges, verőfényes, mérsékelt meleg idő van. — Az olasz csendes; valószínűnek tartom, hogy itt nem is fog komolyan támadni. Azt hiszem, minden erőt a francia harctérre koncentrálnak.

Jelentem alásan, a 100 kor-t megnyertem. Geszt község gondoskodott a lakosság élelmezéséről.

Isten áldjon édes kedves Jolkám. Türelmetlenül várja az újabb híreket s meleg szeretettel ölel szerető apátok

István.

¹ özv. Sándor Kálmánná úrnő, ifj. Tisza Istvánná édesanyja, aki Maroscsapón (Erdélyben) lakott.

² Ifj. Tisza István tréfás neve.

12. IFJ. GR. TISZA KÁLMÁNNAK

Kedves édes jó kis Kálmim!

1918. szept. 2.

Ha a posta nem rendetlenkedik, éppen születésnapjára kapod meg ezt a levelet. Vájjon gondolsz-e azon a napon is nagyapádra? Eszedbe jut-e, hogy messze, messze, az olasz harctéren milyen meleg szeretettel gondol nagyapád az ő négyéves unokájára és kíván neki mindent, ami igazán a javára válik. Mindenekelőtt jó szívet, helyes okosságot, erős akaratot és kitartást, hogy az igaz úton megmaradva mindig a jót akarja s azt meg is cselekedje. Ugy-e édes drága kis Kálmim, azt már tapasztaltad, hogy mindig a jó gyermekeknek van jó dolga? Az vigadhat, jól érezheti magát, mert mindenki szereti, nem kell a büntetéstől félnie és meg van az a jó érzése, hogy becsületes, szófogadó gyermek volt. Milyen csacsibacsi gyermek az, aki, ahelyett, hogy ezen az egyenes úton járna, rosszalkodik s aztán — még ha nem is tudják meg s nem éri pirongatás, szégyen és büntetés — mindig attól fél, hogy kiszül a huncutság és szégyenkezik saját lelkiismerete előtt. —De meg a jó tett magában hordja jutalmát. Azt már te is tapasztaltad úgy-e, milyen jó érzés máshoz kedvesnek lenni, mással jót tenni, hogy örül az ember, ha másnak örömet szerzett. Tudom, láttam, hogy a te kis szívecskéd is örül, ha jó voltál Jolikához s a kis kedves mosolyogva csókol meg, vagy az ő édes kis hangján hálásan mondja: Kálmim! És örülsz akkor is, amikor látod, hogy kedvességeddel örömet szereztél mamádnak, papádnak, a két nagymamádnak, nagyapádnak s mindazoknak, akik szeretnek.

Látod így van ez, nemcsak amíg gyermek valaki, hanem későbben is, akkor is, ha nagy ember lesz belőle. Hidd meg édes Czimbim, első dolog ahhoz, hogy nekünk jól menjen dolgunk, hogy mi jól érezzük magunkat, az, hogy jók legyünk, szeressük az embereket, igaz úton járjunk és mentőit több örömet igyekezzünk másnak szerezni. Édes, édes angyali kis Czimbim, a jó Isten áldjon, oltalmazzon, vezéreljen a jóra tégedet!

Jó Kis Kedvesem, mire ezt a levelet megkapod, már közeledni fog Csapóról indulásotok ideje. Tudom jól találtad magadat ott, édes jó Csapói nagymamádnál azon a Kedves helyen, ahol annyi szeretettel vettek körül. Ne is felejtkezzél meg róla. Légy hálás ezért a sok jószágért és őrizd szeretettel Csapó emlékét, de azért menj szívesen, örömmel vissza édes öreg Gesztünkre. Az is jó hely úgy-e, van ott lovacska, boci, csirke, liba elég. És azután ott is igaz, meleg, mély szeretet vár rád. Szegény jó geszti nagymamád is most érkezik haza Gesztre. Ugy-e Kálmim sokat leszesz és nagyon kedves leszesz nagymamával? Látod, szegény olyan szomorú, hogy egyedül maradt; nagyapának el kellett a csúnya olaszok ellen menni a harctérre. És úgy szeret benneteket és úgy gyönyörködik bennetek, ha jók és kedvesek vagytok. Próbáld Jolikának is megmagyarázni. Most már két éves; talán ő is megérti már. És kérd meg jó Mamádat, hogy sokat lehessetek nagymamával.

Jó Czimbim azt is meséld el az egész társaságnak, hogy jól vagytok; többnyire nagyon szép az idő. Sokat mászkálok, néha lóhátan is.

Szegény Forgó úgy csodálkozik, mikor a sziklás hegyeken csavargunk, de azért igen szépen, okosan megy.

Csak az bosszant, hogy a posta olyan rendetlen. Mamádnak 21., 28. és szept. 1-én írtam, neked pedig Czimbi 27-én egy borzasztó hosszút. Nagyon bosszantó lenne, ha elveszett volna. Azt már tudom, hogy papa megkapta 23-án írt levelemet. Isten áldjon jó Kis fiacskám mindnyájatokat. Az ő kis Czimbiét borzasztóan szereti és sok-sok pusztit küld neki nagyapája

Tisza István.

13. IFJ. GR. TISZA ISTVÁNNÉNAK

Budapest, 1918. okt. 8.

Édes, kedves jó kis Leányom!

Kívánságod szerint írok neked, bár kíváncsiságodat nem nagyon elégíthetem ki. Békeajánlatunkról tudsz a lapokból; válasz még nem jött; nem is igen jöhetett, mert előbb egymásközt kell a dologról beszélniök. Eddig csak a francia félhivatalos nyilatkozott agresszív és szemtelen módon a dologról; az amerikaiak és angolok hallgatnak, ami nem rossz jel. Na de azért sok kínos, nehéz tárgyalásra lehetünk elkészülve.

A dolog belpolitikai vonatkozásai beláthatatlanok, a fúzió Wekerléék és köztünk teljesen elő van készítve, de egyelőre vámunk kell, mert hátha valami szélesebbkörű kombináció jön létre a béketárgyalások idejére. Bármi legyen is, abban lényeges szerep jut a munkapártnak, azt hiszem azonban, hogy én nem fogok most hivatalt vállalni.

Margitról¹ reményiem kaptál hírt azóta. Szerencsére a tudósok szerint semmi baj nincs a tüdőben s ez szemlátomást felvillanyozta szegénykét. Azt találom, kinézése sem olyan rossz, mint ahogy várhatta volna az ember.

Ibynél csak egy rendbeli harisnyát veszek Kálminak; azután majd lehet olcsó (?) entente portékát venni. Reám angyalom eddig semmi vásárlást nem bízta soha, csak a számla kifizetése volt reám bízva.

Gesztre okvetlenül megyünk 1—2 napra, amint annyi időt szakíthatok magamnak. Reményiem, a legrövidebb idő alatt, csak előbb alighanem el kell mennem Bécsbe. Ha soraim előbb érkeznének haza, poggyászatot tétessétek szobámba angyalom s a nyeregtáskába pakolt szöveggel és bőrrel se csináljatok semmit, míg rendeltetését meg nem beszéltük.

Mamának írt leveledből roppantul élveztük a gyerekekre vonatkozó részt, ellenben borzasztóan sajnállok fejfájásodért. Tegnap kaptam meg a harctéren felgyült postámban levő leveleidet is; ezer köszönet érettök.

Isten áldjon kedves jó kis leányom, mindnyájatokat sokszor csókol szerető apád

István.

¹ Sándor Margit úrhölgy, ifj. T. I.-né nővére.